KADRO'YA GÖRE TÜRKİYE'DE SINIF ÇATIŞMALARI

18 Ocak 2026

Yıldırım Koç

Şevket Süreyya'ya göre, Türkiye'de 1930'lu yılların başlarında sınıf çatışmaları önemli değildi. İşçi sınıfı çok az gelişmişti ve deneyimsizdi. İşçilerin çoğu nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla yılın belirli dönemlerinde kente gelip veya madenlerde işçilik yapan köylülerdi. Daimi işçilerin önemli bir bölümü de ilk kuşak işçiydi. Kentte yaşayan işçilerin önemli bir bölümünün de köyle bağı ve köyden gelen ek geliri vardı. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası başkanı Fethi Okyar'ın İzmir'e gelmesi sırasında genellikle mevsimlik işçilerin yaptıkları gösteriler, istisnai bir eylemdi. Nüfusun dörtte üçü köylerde yaşıyordu. Köylülerin de toprak ağalarına, tefecilere, şeyhlere karşı bir mücadelesi yoktu. Bu koşullarda, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde "devlet sosyalizmi" ve halkçılık politikalarıyla, ülkede işçi sayısı artırılırken, devletin bu işçilere iyi çalışma ve yaşama koşullarını sağlamasıyla, sınıf çatışmaları olmadan ekonomik kalkınma gerçekleştirilebilirdi. Bu tarihlerde Türkiye'deki burjuvazinin çok büyük bölümü Ermeni, Rum ve Yahudi idi. Bunlar da ağırlıklı olarak yabancı şirketlerin Türkiye temsilcileri olarak ticaret ve bankacılıkla uğraşıyordu. Bunların gücü de devlet tarafından kontrol altında tutulursa, sınıf çatışmaları ve böylece eski TKP'nin Kemalist Devrim'e karşı faaliyet göstermesi önlenebilirdi. Nitekim, bu yıllarda Sümerbank, Etibank, Şeker Fabrikaları gibi kamu işletmelerinde çalışan işçilere sağlanan haklar son derece önemlidir. Ayrıca, 1926 yılında kabul edilen 788 sayılı Memurin Kanunuyla, işçi sınıfının üst tabakasını oluşturan "memurlar" da zaten hem önemli haklardan yararlanıyor, hem de Kemalist Devrim'e sahip çıkıyorlardı.

1932 yılından itibaren Teşviki Sanayi Kanunundan yararlanan işletmelere ilişkin istatistikler derlenmeye başlandı. 1932 yılında 1473 işletmede 52.172 işçi ve ustabaşı ile 3142 memur bulunuyordu. 1933 yılında 1397 işletmedeki işçi ve ustabaşı sayısı 62.215 ve memur sayısı 2774 oldu. 1934 yılında ise 1309 işletmede 66.247 işçi ve ustabaşı ve 2903 memur istihdam ediliyordu. (Tökin, İsmail Hüsrev, *Rakamlarla Türkiye, Cilt II*, Başbakanlık İstatistik Gn.Md.Yay.No. 302, Ankara, 1949;71-72; İstatistik Umum Müdürlüğü, *Sanayi İstatistikleri, 1932-1939*, Ankara, 1941;17)

3008 sayılı İş Kanunu 1936 yılında kabul edildi. 1.11.1936 tarihinde ise, İktisat Bakanlığına bağlı İş Dairesi Teşkilatı oluşturuldu. Bu birim, 1937 yılı sonunda Türkiye'de tarım-dışı sektörlerde işyeri ve işçi sayısının saptanmasına çalıştı. Elde edilen verilere göre, 1937 yılı sonunda Türkiye'de 5 ve daha fazla sayıda işçi çalıştıran 6.252 işyerinde 265.341 işçi ve 15.422 müstahdem istihdam ediliyordu. 5-9 işçi çalıştıran 2837 işyerinde 18.056 işçi ve 1413 müstahdem, 10 ve daha fazla sayıda işçi çalıştıran 3415 işyerinde 247.285 işçi ve 14.009 müstahdem bulunuyordu. (Çalışma Bakanlığı, *İş İstatistikleri*, Başbakanlık İstatistik Gn.Md. Yay.No.243, Ankara, 1945;1) (Türkiye'de bu dönemde işçi sınıfının durumuna ilişkin olarak bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı'dan 2020'ye*, Kaynak Yay., İstanbul, 2021;265-289,319-337)

Şevket Süreyya, uygulanacak kapsamlı devletçilik politikasıyla sömürme düzeninin önlenebileceği beklentisi içindeydi.

Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve Kadro* kitabının 1968 yılında yapılan ikinci baskısının önsözünde 1930'lu yıllardaki yaklaşımlarına ilişkin olarak şu değerlendirmeleri yapıyordu:

> *"İnkılâpçı bir milli dinamizmin ve millî bir ruh içinde 'imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir millet' ülküsünün, böylece aşırı sınıflaşmalara ve er geç sınıf kavgalarının keskinleşmesi yoluna kayışı, 1923-1938 arasında hakikaten korkulan bir haldi. O devre içinde yazılan İnkılâp ve Kadro'da, baştan sona bu korkunun ve ona karşı çıkışın şuurlaşması çabasını göreceksiniz." (Aydemir,1968;20)*
>
> *"Görüşlerimize göre eski Türkiye, zaten bir yarı sömürgeydi. Harap, sermayesiz bir ülkeydi. Sanayisizdi. Şehir, kasaba ayân ve eşrafı ve toprak ağaları ile, İstanbul ve İzmir'de yabancı ülkelerle ticari hareketlere aracılık eden dar ve zayıf bir levantenler zümresinden başka keskin sınıf ayrılıkları yoktu. O halde çağdaş sınıf ayrılıklarının doğmasını, tabiî karma bir ekonomi düzeni içinde önlemek pek âlâ mümkündü." (Aydemir,1968;20)*

Şevket Süreyya, 1932 yılında yayımlanan *İnkılâp ve Kadro*'da şunları yazıyordu:

> *"Yeni Türkiye, aşırı ve çelişmeli bir sanayi ve sermaye yoğunluğu yaratarak, kendi içinde sınıfların sınıfları sömürmesi nizamına dayanan inhisarcı ve klasik bir kapitalizme kaymayacaktır. Teknik ve ekonomik gelişmesini, planlı bir devlet kontrolünün düzenleyici nizamı içinde, makul bir karma ekonomiye dayayacaktır. Bu manada anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm, yeni Türk milliyetçiliğinin onu, hem istilacı milliyetçilik hırslarından, hem de çelişmeli ve çatışmalı bir millet anlayışından ayırd eden temel vasıflardır."* (Şevket Süreyya Aydemir*, İnkılâp ve Kadro,* 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968;190-191)

Şevket Süreyya, Kadro'nun bu konudaki görevini şöyle tanımlıyordu: "Kadro (…) sınıf mücadelesine girişmemiş olan milletin ileride de böyle bir cidal (kavga, mücadele,YK) içine düşmemesi için müdafaa edilen bir MİLLİ REHBERLİK FORMUdur." ("Türk Nasyonalizmi," *Kadro*, Ağustos 1933, sayı 20;9) Diğer bir deyişle, ülkede henüz bir sınıf mücadelesi yoktur. Kadro, milletin ileride böyle bir kavgaya girmemesi için rehberlik yapmaktadır.

Şevket Süreyya, Kadro'nun Temmuz 1934 tarihli sayısında da Türkiye'de işçi sınıfının yapılanmasına ilişkin bir değerlendirme yapıyordu. Şevket Süreyya'ya göre, Türkiye'de çok sayıda mevsimlik işçi ve "köyle alâkadar amele" vardı. Üçüncü grupta ise "topraktan veya şahsına mahsus iş alet ve vasıtalarından tamamile ayrılmış işçi" bulunuyordu. (Şevket Süreyya, "İş Kanunu Cemiyetin Temel Kanunlarından Biridir – II", *Kadro*, Temmuz 1934, Sayı 31;12-14)

Vedat Nedim'in görüşleri de aşağıda sunulmaktadır:

> *"İktisat Erkânı Harbiye dairesinin vazifesini de şöylece formüle edebiliriz:*
>
> *"Milli kurtuluş hareketini muvaffakiyetle başarmış olan Türkiye'nin, bugünkü garp medeniyetinin içinde bocaladığı sınıf kavgaları ve iktisat anarşisi çukurlarına düşmeden, en az zaman, en az emek sarf ederek, en rasyonel bir millet iktisadiyatına varabilmesi hedefile, bütün tabiat ve iş kuvvetlerimizi plânlı, muvazeneli ve hesaplı bir tarzda sevk ve idare etmenin esaslarını hazırlamak." (…)*
>
> *"O halde Türk iktisat cihazının, yalnız teknik bakımından değil aynı zamanda içtimaî bakımdan da rasyonel olması, yani milleti sınıflara parçalayarak fırka mücadeleleri, ücret kavgaları, grevler, işsizlik, v.s. gibi bir takım rizikolarla milli enerjinin israfına meydan vermeyecek bir mahiyette taazzuvu (gelişmesi,YK) iktisat siyasetimizin ana umdesini teşkil etmektedir. Bu umdenin serbest pazar şartları altında inkişaf edemiyeceği şüphesizdir."* (Dr.Vedat Nedim, "Türk İktısadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi: Âli İktısat Meclisi," *Kadro*, Şubat 1933, sayı 14;13,14)

İsmail Hüsrev de Kadro'nun iki sayısında yayımlanan "Millet İçinde Sınıf Meselesi" yazısında şu değerlendirmeyi yapıyordu:

> *"Bütün neşriyatımızda 'millet bütünlüğünü' kendimize hareket ve muvaselet (varma, ulaşma,YK) noktası olarak aldık. Bizce Türk milleti, dışarıya doğru olduğu kadar içeriye doğru da bütündür. Millet içinde sınıf ve zümre kavgalarını, sınıf ve zümre hakimiyetini, ister aşağıdan gelsin ister yukarıdan, millet bütünlüğünü parçalayan ricî (geri dönen,YK) hareketler telakki ediyoruz. Sınıf hakimiyetinin tasfiyesi, milli kurtuluş hareketlerinin ileri prensiplerinden biridir. İlk ve son olan millet menfaatidir."* (İsmail Hüsrev*, "Millet İçinde Sınıf Meselesi,"* Kadro, sayı 25, Ocak 1934;34)
>
> *"Milli kurtuluş hareketlerinin milli bütüncülük davasına ne sosyalizmin ne de faşizmin göz aldatan tecrübeleri esas olamaz. Evvela hareket noktası ve saniyen menşe bakımından bu tecrübelere bizde zaruret yoktur. Gerek sosyalizm, gerek faşizm, şiddetli bir amele ve patron mücadelesinin muhtelif istikametlerde verdiği meyvelerdir. Tahakkuku için ne korporatif devlet, ne de sosyalist devlet, bizde anasırını (kök, soy,YK) bulamaz. Bizim sınıfı anasırımız tamamen başka mahiyettedir. Biz milli bütünlük için bu anasıra karşı tamamen başka bir vaziyet almak zaruretindeyiz. Bundan maada bizim millet bütünlüğü davamızın hareket noktası ve menşeini, gün geçtikçe müteaddit bir mahiyet alan emperyalizme karşı milli kurtuluş istiklalini kurmak maksadile millet içinde organik bir kaynaşma temin etmektir. Aksi takdirde muhtelif zümrelerde makesini (akis yerini,YK) bulacak olan harici tesirler, daima milli istiklali tehdit edebilir. Bu nevi harici tesirler, mesela Avrupa sermayesile her vakit bir menfaat iştiraki temin edebilecek olan bir finans zümresinde yahut da reaksiyoner muhitlerde (Şarkta derebeylik gibi) her zaman akis bulabilir. Bundan maada millet içinde liberal ve ferdiyetçi inkişafın neticesi olarak milletin ekseriyeti zararına mahdut bir zümrenin zenginleşmesi, doğuracağı aksülamellerle (tepkilerle,YK) milletin sükununu her zaman ihlal edebilir. Bu da keza netice itibarile milli*

kurtuluş istiklali üzerinde menfi tesirini gösterebilir. Binaenaleyh biz, tarihin önümüze yığdığı tecrübeler ve milli kurtuluş hareketlerinin tarihi icabatı (gerekleri,YK) karşısında millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu istiyoruz. O halde bu organik bütünlük bizde nasıl tahakkuk edebilir? (…)

"Binaenaleyh biz, tezatsız millet şiarını ortaya atmakla hiç bir suretle şe'niyetle (olgularla,YK) tezada düşmüyoruz. Millet bünyesinin bugünkü sınıflı kuruluşunun tâbi olduğu kanunları ve bu bünye içinde liberal ve ferdiyetçi bir inkişafın verebileceği neticeleri evvelden gördüğümüz ve idrak ettiğimiz içindir ki, millet bütünlüğünün organik surette tahakkukunu gaye ediniyoruz. Davamızda ne faşizmin demagojisine, ne de sosyalizmin dar sınıfçılık zihniyetine yer veriyoruz." (İsmail Hüsrev, "Millet İçinde Sınıf Meselesi," Kadro, sayı 26, Şubat 1934;24,26)

"Teşviki sanayi kanunundan istifade eden fabrikalar hakkında son yapılan sınai tahrire nazaran Türkiye'de kanundan istifade eden sınai müesseselerin adedi 1473'tür. Bunlarda çalışan işçi miktarı 55.322. geniş köylü kitlesi içinde bu kadar işçi, ummanda bir katredir." (İsmail Hüsrev, *Kadro*, Şubat 1934;22)

Kadro yalnızca sınıf çatışmalarına karşı değildi. Türkiye'deki azınlıkların milli kimliği benimsememesine de tepki gösteriyordu. Bu yıllarda Almanya'da Nazi iktidarı altında uygulanan baskılar hatırlatılarak, azınlıkların tavrını değiştirmesi de isteniyordu:

"Biz, kendi azlıklarımıza, doğru dürüst ve mesela bir manavdan alışveriş edecek kadar bile dilimizi kabul ettirmek yollarını aramadık. Tatavla ile Tünel, Balat'la Fener arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun cemaat serkeşliği, Aya Stafanos'un gevişini getirmekle meşguldür. Bir manavdan alışveriş edemeyecek kadar dilimizin dışında oturanlar, daha dilimizi öğrenecekler, daha kendi dillerini unutacaklar, daha bizim harsımıza girecekler ve daha, Galata'dan ve Galatalılıktan vazgeçecekler!.

"Almanya'daki yahudi aleyhtarlığı, umarız ki, bizimkilere bir ders olur. Türk kadar misafirperver olmak için, Türk kadar tarih içinde efendi millet olmuş olmak lazımdır. Fakat, her misafirliğin sonu, ya evdekilere karışmak yahut misafirliği uzatmamak değil midir? Bizim azlıklar evdekilerine karışmasını, şimdiye kadar hiç bilmediler. Çünkü bilmek istemediler. Fakat bundan sonrası için bunun samimi yollarını, biz göstermeden kendilerinin arayıp bulmaları, şüphe yok ki, hem onların hem de bizim lehimizedir." (Burhan Asaf, "Bizdeki Azlıklar," *Kadro,* sayı 16, Nisan 1933;52)

Bu yılların ilginç yayınlarından biri, eski TKP üyesi Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın Türkiye'de işçi sınıfının nicel olarak gelişmişliğine ilişkin iddialarını içeren kitabıdır.

Hikmet Kıvılcımlı, 1935 yılında yayımlanan Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı kitabında, işçilerin mülksüzleşme düzeyi, çalıştıkları işyerlerinin büyüklüğü, bağlı bulundukları hukuki statü gibi etmenleri dikkate almadan, şöyle bir sonuca varıyordu: "Gözümüzü kapayarak söyleyebiliriz ki Türkiye şehir nüfusunun hiç olmazsa yarısı işçi sınıfının nüfusudur." (Hikmet Kıvılcımlı, *Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı*, *Birinci Kitap, Topoğrafya, Kadın ve Çocuk*, Marksizm Bibliyoteği Yay.No 5, İstanbul Bozkurt Matbaası, 1935 (Tıpkıbasım, 1935 Marksizm Bibliyoteği Serisi:I (Telif ve Tercümeler), Çağrı Yayıncılık, İstanbul, 1978)

Hikmet Kıvılcımlı'nın 1930'lu yılların Türkiye işçi sınıfına ilişkin hesapları ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmaktadır:

"Sanayi nüfusu 299 bindir. Bundan 61 bin işçi olmayan kişi çıkarılırsa, geriye 238 bin sanayi işçisi kalır demektir. (…) Sanayi işçileri 238 bin olunca, 1927 sayımına göre Türkiye'de 57 kişide bir kişi, 1928-29 yıllığına göre 45 kişide bir kişi sanayi işçisidir. Demek: 1/57 + 1/45 = 1/25 – 2= 1/50.

"50 kişide 1 sanayi işçisi, elbette ileri Avrupa sanayi ülkelerine bakarak, pek az bir orandır. Fakat aynı Avrupa'nın güney ve doğusuna doğru gelelim: işin gittikçe değiştiğini görürüz. Mesela 1917'de geri bir tarım ülkesi olan Çarlık Rusya'sında 180 milyon nüfusa karşı, 2 milyon 9 yüzbin sanayi işçisi vardı. Sanayi işçisinin nüfusa oranı: 1/62. Eğer 180 milyon nüfusu savaş sonunda 142 milyona inmiş sayarsak, aynı oran 1/52'dir." (Kıvılcımlı,1935;56)

"Türkiye'de şehirlerde yaşayanlara bir resmi geçit yaptırılsa, görülür ki, her yüz kişi içinde 21-22 kişi sırf sanayi proleteri nüfusu, 50-60 kişisi de işçi sınıfının ta kendisidir. Başka bir deyiş ile; gözümüzü kapayarak söyleyebiliriz ki Türkiye şehir nüfusunun hiç olmazsa yarısı işçi sınıfının nüfusudur." (Kıvılcımlı,1935;76-77)